

РЕГІОНАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

А.С. Мохненко – к.е.н., доцент Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Характерною тенденцією сучасного етапу розвитку малого підприємництва в Україні є його регіональна орієнтація. Вона пов'язана з наступними обставинами.

По-перше, малий бізнес через обмеженість масштабів діяльності, відносно невеликих ринків ресурсів і збуту, а також інших специфічних особливостей спрямований в основному на задоволення місцевих потреб в товарах і послугах.

По-друге, розширення повноважень регіонів України призводить до збільшення ролі малого підприємництва в реструктуризації регіональної економіки, підвищенні зайнятості і рівня життя в регіонах.

Крім цього, вибір напрямів і видів діяльності для малих фірм значною мірою зумовлюється економічними, географічними і кліматичними умовами районів їх майбутнього функціонування.

І, нарешті, значне посилення міжрегіональних відмінностей в доходах населення, що є відмінною рисою сучасного етапу економічного розвитку нашої країни, робить суттєвий вплив на формування попиту на продукцію малих фірм.

Стан вивчення проблеми. Можливо наступним чином визначити економічне значення малого підприємництва в регіональному розвитку:

- створення сприятливих передумов для працевлаштування частини робочої сили, що вивільняється з великого бізнесу, і соціально незахищених верств населення, поступовий перехід у ранг основного роботодавця в регіоні;

- використання місцевих джерел сировини;

- більш рівномірне насичення попиту на товари, особливо тих, які не підлягають тривалому транспортуванню;

- вирівнювання умов життя в населених пунктах різних масштабів;

- прискорення демонополізації і створення конкурентного середовища на основі оптимізації розмірної структури ринкових суб'єктів;

- включення у виробництво частини матеріальних і фінансових ресурсів населення регіону;

- забезпечення значної частини надходжень регіонального і місцевих бюджетів;

- розширення інноваційної активності в регіоні;

- освоєння зовнішніх ринків збуту і зростання

зовнішньоекономічної діяльності в регіоні.

Завдання і методика досліджень. Існує два основні шляхи регіонального розвитку: екзогенне і ендегенне.

В першому випадку економічне зростання здійснюється переважно за рахунок зовнішніх джерел інвестицій, у тому числі, і зарубіжних, ззовні зумовлюються і сфери їх прикладення.

Останні дослідження показують, що в довготривалому плані зарубіжні інвестиції призводять до зменшення темпів економічного розвитку країни. Це твердження узгоджується з теорією залежності, згідно з якою положення країни в світовому розподілі праці є головною причиною її розвиненості або слабкої розвиненості.

Іншими словами, іноземний капітал, вкладений у великомасштабні операції, прагне підтримувати більшою мірою інтереси розвинених, ніж країн, що розвиваються. Наплив іноземного капіталу може привести до збільшення експорту товарів у розвинених країнах, в якому вони мають потребу для досягнення економічного зростання в довготривалому плані.

У другому випадку йдеться про внутрішні джерела розвитку регіональної економічної системи. Такий підхід передбачає максимально ефективне використання всіх складових внутрішнього потенціалу території: природних, фінансових і людських ресурсів.

Високий потенціал регіонів України, з одного боку, і неможливість залучення достатніх фінансових ресурсів від іноземних інвесторів, з другого боку, зумовлюють вибір ендегенного шляху розвитку регіонів.

Проте світовий досвід свідчить, що спонтанний ендегенний розвиток відбувається украй рідко, він повинен стимулюватися державою. При цьому серед методів стимулювання одне з провідних місць належить підтримці малого підприємництва. Це пов'язано як з розглянутими особливостями малого підприємництва, так і з тією обставиною, що великі і середні фірми в меншій мірі відчують потребу в керованому розвитку, вони мають значний потенціал до саморозвитку. Більш того, серйозне втручання в діяльність великих корпорацій означало б відхід від принципів ринкової економіки.

Слід також відзначити, що посилення ролі малих фірм в регіональному розвитку носить об'єктивний характер. Крім глобальних змін в зовнішньому середовищі можна назвати наступні причини.

По-перше, об'єктивною тенденцією світового економічного розвитку є неухильне зростання значення сфери послуг. У структурі суспільного виробництва частка послуг в останні роки складала: в США 70,3%, в Японії – 58,4%, Англії – 67,4% і має тенденцію до подальшого зростання. В Україні сектор послуг займає частку в 37,4%.

Саме ця сфера діяльності має найбільше значення для малих фірм у всіх країнах, що пов'язане з її низькою капіталоємкістю і характером послуг, що індивідуалізувався. Не є виключенням і Україна. Так, наприклад, частка малих підприємств в загальній чисельності підприємств матеріально-технічного постачання і збуту в останні роки складала 37,3%, а в торгівлі і громадському харчуванні – 45,7%. Аналогічна ситуація характерна і для окремих регіонів.

По-друге, поява принципово нової техніки і технологій, в першу чергу комп'ютерних, широкий розвиток комунікацій дозволяє забезпечити високий ефект при виробництві підприємств з різними масштабами діяльності.

Третя причина посилення ролі малого підприємництва полягає в зміні демографічної структури зайнятості, що виражається в збільшенні зайнятості жінок і осіб старших вікових груп. Якщо зростання залученої в економіку жінок є характерною тенденцією розвитку зарубіжних країн, то Україні більше властиве витіснення жінок з сфери великого виробництва і високий ступінь зайнятості громадян пенсійного віку. Дані категорії працюючих не привабливі для великих фірм, проте, цілком можуть брати участь у сімейному бізнесі та інших формах малого підприємництва.

Зростання числа малих підприємств постійно підштовхуватися загостренням проблеми зайнятості. Збільшення безробіття, структурна перебудова в сукупності з дією інших чинників поза сумнівом приведуть до зростання зайнятості населення в малому бізнесі.

Таким чином, існує ціла сукупність достатньо глибоких і стійких причин збільшення ролі малого бізнесу в економіці в цілому і на рівні регіонів зокрема. Можливості реалізації цієї сприятливої ситуації багато в чому залежать від політики з підтримки малого підприємництва, що проводиться органами влади всіх рівнів.

Слід зазначити, що, не дивлячись на значні успіхи, потенційні можливості розвитку малого підприємництва реалізовані недостатньо, існують серйозні диспропорції в його територіальному розвитку.

Результати досліджень. В 2005 р. в Україні нараховувалося близько 300 тис. малих підприємств, на яких працювало в цілому 2 млн. чоловік.

Проте по території України малі підприємства поширені украй нерівномірно. Як видно з рис. 1, п'ята частина з них зосереджена в Центральному районі. Далі, по мірі убування числа малих фірм, слідує Південний район (15,7 % від загального числа), Донецький район (13,9%). Менше всього малих фірм у Подільському і Поліському: 6,1 % і 7,3 % від загального числа відповідно. Лідером по рівню концентрації малих підприємств серед міст є найбільше

українське місто – Київ (15,5 % від загального числа).

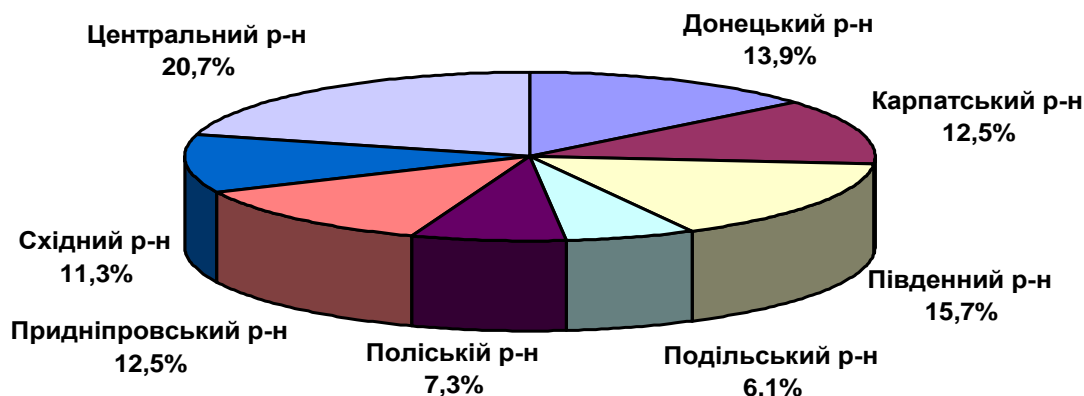

Рисунок 1. Розподіл малих підприємств по районах України.

Постійна зайнятість на підприємствах малого бізнесу характеризується такою ж нерівномірністю розповсюдження по території України, як і число малих підприємств).

У світовій практиці загальноприйнятим показником рівня розвитку малого підприємництва є число малих підприємств, що припадає на 1000 жителів. У країнах ЄС цей показник складає близько 25-30 підприємств. В середньому по Україні налічується 5 малих підприємств на 1000 жителів. Ця ж цифра характеризує ситуацію в Херсонській області.

Для досягнення рівня економічно розвинених країн частка МП в зайнятості повинна складати 56%. У теперішній час по Україні в цілому ця величина складає близько 13% при суттєвих територіальних диспропорціях.

Виходячи з наведених даних, слід визнати недостатнім з погляду раціональної структури ринкової економіки рівень розвитку малого підприємництва в нашій країні, і підкреслити необхідність регіональної орієнтації державної політики відносно малого підприємництва з метою вирівнювання його розвитку в територіальному розрізі.

Для забезпечення позитивного впливу малого підприємництва на економічне зростання і управління процесами його розвитку потрібна ефективна регіональна бізнес-система.

Бізнес-систему слід визначити як систему управління розвитком підприємництва, включаючи цілі, об'єкти, органи і засоби управління.

В якості основних цілей можна виділити структурну перебудову, зростання зайнятості населення, збільшення бюджетних надходжень і забезпечення на цій основі економічного зростання і поліпшення життя населення.

Об'єктами управління виступають перш за все малі

підприємства, але в їх тісній взаємодії з крупним бізнесом і іншими суб'єктами господарювання регіону.

Органи управління включають владні структури різних рівнів.

Під засобами управління розуміються структурна, інвестиційна податкова політики і правове регулювання, що створює певне економічне і правове середовище розвитку підприємництва.

Методологічна схема формування регіональної бізнес-системи може бути представлена таким чином (рис. 2).

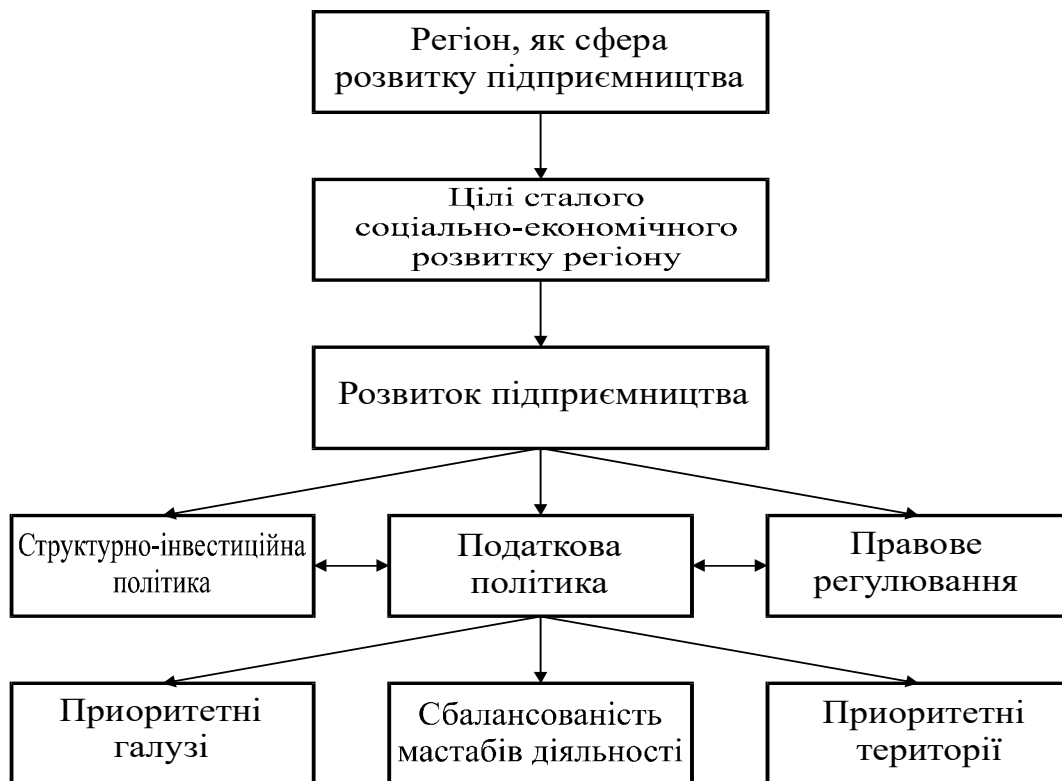

Рисунок 2. Методологічна схема формування регіональної бізнес-системи.

Структурно-інвестиційна політика передбачає проведення підтримуючих заходів і селективне стимулювання необхідних змін.

Регулююча роль держави в структурних реформах виражається в створенні адекватного ринкового середовища, стимулюючого економіку, і формуванні структурного профілю секторів. Це передбачає забезпечення конкурентного порядку, незмінність економічних умов діяльності, стимулювання мобільності праці і капіталу.

До методів, що забезпечують конкурентний порядок, відносяться широке стимулювання утворення нових підприємств, сприяння їх розвитку і антимонопольна політика. Не дивлячись на значні успіхи в створенні великої кількості нових підприємств, існуюча структура економіки не адекватна порядку конкуренції. Така структура має потребу, з одного боку, в подальшій деконцентрації,

що проводиться ззовні, і, з іншого, – в утворенні нових малих підприємств. Існуючий значний розрив між необхідністю створення підприємств і готовністю до цього зумовлює велике значення політики сприяння створенню нових підприємств.

Пристосування до структурних змін відбуватиметься тим легше, чим менше держава непостійністю своєї економічної політики провокуватиме необхідність такого пристосування. Неготовність багатьох підприємств до інвестування засобів в розширення виробництва і ризику багато в чому зумовлюватися непослідовністю економічних рішень уряду.

Важливою задачею державного сприяння структурним зрушенням є стимулювання мобільності факторів виробництва. Підвищення мобільності капіталу може бути результатом скасування регулюючих заходів і інтенсифікації конкуренції. Мобільність робочої сили може підвищитися завдяки вдосконаленню інформації про ринок праці (консультаційна і посередницька служба), стимулюванню перенавчання і підвищення кваліфікації персоналу.

Вказані можливості структурної політики значною мірою пов'язані з усуненням бар'єрів, що заважають тим структурним зрушенням, які породжені ринковими процесами.

Податкова політика також є одним з найважливіших засобів створення ефективної бізнес-системи. Економічна теорія вказує, і світова практика підтверджує безперечний зв'язок між податковими ставками і економічним зростанням. Зміна податкових ставок стимулює швидкий економічний розвиток. Низькі ставки – один з головних індикаторів ефективної економіки. Вони також дуже важливі для просування малого підприємництва.

Протилежна ситуація, коли не стимулюються заощадження, інвестиції і вкладення трудового капіталу, викликає повільне економічне зростання і, відповідно, низькі доходи. Згідно з даними Всесвітнього банку, збільшення на 1% податкового тягаря відповідає в середньому 0,4% падіння економічного зростання. У зв'язку з цим на додаток до плану конструктивних реформ в промисловості і інших секторах економіки, необхідно давати податкові пільги деяким галузям економіки, щоб стимулювати перебудову їх структури.

Правове регулювання як складова частина бізнес-системи є необхідним для забезпечення законного захисту і надання допомоги приватному сектору, що знаходиться на стадії становлення. Закони і нормативні акти по малому підприємництву повинні гарантувати забезпечення урядової допомоги, консультації і захист ініціативних підприємців. Специфічна увага повинна бути присвячена законодавчій підтримці інвестицій, що гарантують зростання, модернізацію і експансію дрібних приватних підприємств. Іншими пріоритетами є: регулювання банківських позик, визначення пільгових умов для інвесторів дрібних промислових підприємств і

таке інше.

Державна політика розвитку підприємництва повинна супроводжуватися створенням інвестиційних можливостей. Для цього необхідне включення і ряду інших заходів: посилення банківського контролю і зменшення кількості непогашених позик, управління грошово-кредитним механізмом, узгодження політики з темпами інфляції; підтримка такого рівня цін, щоб запобігти їм в зухвалий інфляцію чинник. При створенні сприятливого підприємницького середовища повинна враховуватися взаємодія всіх розглянутих напрямів.

Слід зазначити, що формування ефективної регіональної бізнес-системи в істотному ступені залежить від рішень, що приймаються на федеральному рівні. Проте регіональний і локальний рівні управління повинні володіти більш широкою компетенцією у сфері підтримки і розвитку підприємництва унаслідок переважно регіональної спрямованості малого і середнього підприємництва.

Висновки та пропозиції. Методологічний підхід до розробки регіональної бізнес-системи передбачає наступні етапи:

1. Аналіз особливостей регіону як підприємницького середовища, відтворювальних процесів в регіоні і ролі малого підприємництва в них.

2. Визначення цілей і послідовності формування стійкого соціально-економічного розвитку регіону, віддзеркалення значення малого підприємництва в цьому процесі.

3. Моніторинг ситуації в розвитку малого підприємництва в регіональному аспекті.

4. Визначення потенційних галузей для ефективного саморозвитку малого підприємництва.

5. Розгляд інтеграційних форм співпраці великого бізнесу і малого підприємництва.

6. Стимулювання вирівнювання територіальних відмінностей в розвитку підприємництва.

7. Формулювання концепції розвитку малого підприємництва в регіоні.

8. Розробка системи факторів, що забезпечують розширення сфери підприємництва.

Перспектива подальших досліджень. Результативність функціонування регіональної бізнес-системи залежатиме від правильності встановленої стратегії розвитку підприємництва в регіоні і від знаходження державою оптимальної ролі в цьому процесі. Це означає поєднання невтручання в природні ринкові процеси, з одного боку, і необхідне втручання в управління і реформування підприємницького середовища, з іншого.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блок М. Проблемы развития Сахалинских малых и средних предприятий // Журнал информационного центра лесной и лесообрабатывающей промышленности. – 1994. – № 12. С. 35-37.
2. Маршалова А.С., Новоселов А.С. Основы теории регионального воспроизводства. – М.: Экономика, 1998. – 192 с.
3. Мишурова И.В. Малое предпринимательство в региональной экономике: Монография. – Ростов н/Д: Рост. гос. экон. акад., 2000. – 654 с.
4. Мохненко, А.С. Становлення малого бізнесу регіону та підтримка його розвитку (на прикладі Херсонської області): дис. ... кандидата. екон. наук: 08.10.01 / Мохненко Андрій Сергійович. – Київ, Ради по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України 2002. – 176 с.
5. Реверчук С.К. Малый бизнес: методология, теория і практика. – К.: ІЗМН, 1996. – 192 с.

Анотація

Мохненко А.С. – Регіональна спрямованість малого підприємництва

У статті розглядається значення малого підприємництва в регіональному розвитку. Для забезпечення позитивного впливу малого підприємництва на економічне зростання і управління процесами його розвитку запропонована ефективна регіональна бізнес-система та методологічний підхід до її розробки.

Аннотация

Мохненко А.С. – Региональная направленность малого предпринимательства.

В статье рассматривается значение малого предпринимательства в региональном развитии. Для обеспечения позитивного влияния малого предпринимательства на экономический рост и управление процессами его развития предложена эффективная региональная бизнес-система и методологический подход к ее разработке.